

Bartók István

SYLVESTER ÉS SERVESTANUS

Adalék a kora újkori német–magyar kulturális kapcsolatok történetéhez

Sylvester János *Grammatica Hungarolatina*jának jelenleg egyetlen példánya ismert. A 16. század végétől fel-felröppennek híradások egy bizonyos latin–magyar nyelvtanról, amelyet némelyek Janus Pannoniusnak tulajdonítanak, mások a hírek háttérében Sylvester munkáját sejtik. A 18. század utolsó évtizedeiben jelennek meg az első olyan adatok, amelyek minden kétséget kizáróan a *Grammatica Hungarolatina*ra vonatkoznak. Legkorábban egy 1770-ben keltezett soproni kéziratoss egyháztörténetben említik. A bécsi bibliográfus, Michael Denis 1782-ben közölte a munka címléírását. Ennél kézzelfoghatóbb magának a kötetnek a felbukkanása Debrecenben. Az unikum példányról a tudós világ Weszprémi István beszámolóiból szerezhetett hiányos értesüléseket az 1790-es évek elején. Kazinczy Ferenc nyomozta ki, hogy a becses ritkaság Sinai Miklós debreceni professzor tulajdonában van. A szöveget Kazinczy lemásoltatta és 1808-ban kiadta. Innentől kezdve világosan követhető a munka utóélete, ám a legrégebbi időszakról semmit nem lehet tudni. Dolgozatomban a *Grammatica Hungarolatina* provenienciájára utaló, eddig különösebb figyelemben nem részesített adatokat kísérelem meg összegyűjteni és rendszerezni.

1. A kolligátum

A *Grammatica Hungarolatina* ma ismert egyetlen példánya egy kéttagú kolligátum második darabjaként vészelt át az évszázadokat. Kazinczy a *Pályám emlékezetében* így ír az unikumról: „[...] több nyomtatványa a munkának mind ez idáig nem találtatott. Ez egyet is egykori birtokosának fősvényisége tartotta meg, mely a vékony könyvet egy vastagabb megé kötteté, hogy annak kénytelen ne legyen új táblát adni.”¹

Toldy Ferenc is kolligátumot említ a *Corpus Grammaticorum* bevezetőjében: „E példány megmaradását a bekötöttő gazdálkodásának köszönjük, ki azt egy deák Iliás mellé köttette, melynek barna bőrrel bevont erős kéregtáblája megóvta a már köttetéskor csonka ereklyét az elveszéstől.”² – írta Toldy, abban a meggyőződésben, hogy az eredeti munkához tartozott egy elveszett második könyv.

¹ KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, Bp., 1879, 228–229.

² *Corpus Grammaticorum Linguae Hungaricae Veterum. A régi magyar nyelvészek Erdősitől Tsétsiig*, kiad. TOLDY Ferenc, Pest, 1866, VIII–IX.

A két nyomtatványt 1951-ben az Országos Széchényi Könyvtárban szétválasztották. A *Grammatica Hungarolatina* új kötést kapott, önálló tételként tartják számon, ma RMNY 39 jelzet alatt található. Az eredeti kolligátum kötetáblája, továbbá az elejéhez és a végéhez kötött, teleírt lapok a magára maradt Íliász-fordításban tanulmányozhatók, amelyet Ant. 7806 jelzettel az antikva állományba soroltak be.³ A szétválasztásról és az egykori kolligátum korábbi sorsáról a különféle bejegyzések tanúskodnak. Ha az időben visszafelé haladunk, nyomon követhetjük az egyre kevésbé ismert eseményeket, és még a mind ez idáig teljesen ismeretlenekre is következtethetünk.

Az előzéklapon ceruzás bejegyzés olvasható, utalással a *Grammatica Hungarolatina* RMK-számára: „RMK I. 14 kiemelve, a kötetet átszámoztuk.” A hátsó kötetábla belső oldalán ez áll: „Ezen könyv kötése restauráltott az Orsz. Széchényi Könyvtár Könyvrestauráló Osztályán az 1951. évben.”

Az első kötetábla belső oldalának bejegyzései egyre messzebb visznek vissza a múltba, felvillantva az egykori kolligátum történetének fontosabb mozzanatait. Az egyik bejegyzés elmondja, hogyan került a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába: „1874. évi october 27-én megszerezetetett a Szakmunkák pénztárából.” Fraknói Vilmos jelentéséből további körülményekre is fény derül: „A vásárolt nyomtatványok közül ki kell emelnem Sylvester (Erdösi) Jánosnak, Ujszigeten 1539-ben kinyomatott »Grammatica Ungaro-Latina« czimű magyar nyelvтанát, mely 1874. oktöber 27-én özvegy Fay Jánosnéól 200 darab aranyon vásároltatott, és csak ezen egyetlen példányban létezik.”⁴

Egy másik kézírás a következőről tudósít: „Fáy Alajos tulajdona. Emödi könyvtárából, kiattam a Magyar tudos társaságnak 18 martii 856”. Erre azért volt szükség, hogy Toldy Ferenc elkészíthesse a *Corpus Grammaticorum* szövegkiadását, amint erre utal is bevezetőjében: „Sinai halála után az eddig egyetlen példány Fáy János egykori debreczeni tanácsbeli s egy nevezetes könyvtár gyűjtöje –, s végre ennek egész gyűjteményével együtt Emödre, Fáy Alajos úr birtokába került, kinek szíves közléséből adhattam azt a jelen kötetben, magából az eredeti kiadásból.”⁵

Egy beragasztott nyomtatott címke örökíti meg, hogy a kolligátumot korábban besorolták Fáy János tanácsos „nevezetes könyvtárába”: „Ex collectione Ioannis Fáy senatoris Debrecinensis. Anno [üres] Nro [ceruzával beírva:] 1658”. Az évszám helye nincs kitöltve, de mivel a korábbi tulajdonos, Sinai Miklós debreceni professzor 1808-ban halt meg, a vásárlásra az után kerülhetett sor.

Az első kötetábla belső oldalán még további jegyzetek állnak, nagyon megfakult, részben olvashatatlan kézírással, bizonyos sorok le vannak ragasztva a címkével. Egy alapos vizsgálat újabb adalékokkal szolgálhatna a kolligátum sorsáról.

³ *Homeri poetae clarissimi Ilias per Laurentium Vallensem latina facta* [...] Coloniae apud Heronem Alopecium [...] Mense Iunio Anni XXII. [1522]. Leírása az antikva-katalógusban H 485 szám alatt található.

⁴ FRAKNÓI Vilmos, *Jelentés a M. N. Muzeum könyvtárának állapotáról és gyarapodásáról 1874–6-ban*, MKSz, 1876, 221–228; 226.

⁵ *Corpus Grammaticorum*, VIII.

Mindazonáltal az olvasható bejegyzések is fontos körülményekre irányítják a figyelmet.

2. A possessorbejegyzések

Különösen érdekes a hátsó kötéstábla belső oldalának possessorbejegyzése:

„Johannes Fabricius Ser[v]estanus: anno domini: 1577:
Quos capio perdo, quos non capio mihi seruo”

A második sor különböző változatokban ismert latin mondás. Fennmaradt például ebben a formában:

In densis silvis venabar quinque catellis,
Quod capio perdo quod fugit hoc habeo.⁶

Egy 17. századi kézikönyv poétikai fejezetében a dialektikus aenigma példaként így szerepel:

Quod capio, abjicio: quod non capio, servo.⁷

Szempontunkból érdekesebb a tulajdonos, Johannes Fabricius Servestanus. A 16. századból sok Johannes Fabriciust ismerünk, de a kör szűkítéséhez hasznos támpont a név harmadik tagja. Servesta az anhalti Zerbst városka latin neve, okkal feltételezhetjük, hogy viselője innen származott. A német családtörténeti kutatások szerint a 16. század második felében Zerbst városában valóban élt egy Schmidt nevű család, akik Fabriciusoknak is nevezték magukat. Az Anckelmann család genealógiájában jegyezték fel, hogy Elisabeth Anckelmann első férje Jacob Schmid[t], („Fabricius”) zerbsti polgár volt, aki 1588 előtt halt meg.⁸ Nem lehetetlen, hogy a nevében is Servestanus Johannes Fabricius is ennek a családnak volt tagja.

Vajon hozzájuthatott-e a zerbsti Fabricius a *Grammatica Hungarolatina* példányához, és az ő jóvoltából eljuthatott-e a könyv magyar területre? Zerbst mintegy 45 kilométerre van Wittenbergtól. Sylvester wittenbergi kapcsolataival összefüggésben feltételezhető, hogy az elismerésre vágyó szerző küldhetett munkáját

⁶ V.ö. *Carmina medii aevi posterioris Latina 2. Proverbiae sententiaeque Latinitatis medii aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in Alphabetischer Andordnung, 1–9*, ges. und hrsg. Hans WALTHER, Göttingen, 1963–1986, 11730.

⁷ „Aenigma est Oratio, seu Quaestio, obscuritate Allegoriae, intellectu difficilis; qualia olim Symbola Pythagorica. Dicitur etiam Griphus, a genere retis involuti. Veteres Latini Scrupum appellarunt, vel, ut volunt alii, Scirpum, teste Gellio. Consistit aliquando in una voce: ut, cum Diogenes dicitur canis; aliquando in diversis vocis divisae significatis, ut do-minus. Aliquando Dialecticum est, constans propositionibus: ut, quod capio, abjicio: quod non capio, servo. Aliquando est obscura et figurata descriptio, qualia fere hodie sunt usitata.” Michael PEXENFELDER, *Apparatus eruditionis tam rerum quam verborum per omnes artes et scientias*, Nürnberg, 1670, 346. Cap. 49–60: Artes Liberales; CAPUT LIII. Poetica, seu Schola Humanitatis.

⁸ Bernhard PABST, *Die Familie Anckelmann in Hamburg und Leipzig. Gelehrte, Rats- und Handelsherren*, Bonn, 2002², 20–21.

ból példányokat ottani ismerőseinek. Ha ez valóban megtörtént, a kötetecskének ott már nem kellett hosszú utat megtennie következő tulajdonosához.

Mivel a kolligátum Magyarországon bukkant fel, keresnünk kell egy olyan Johannes Fabriciust, aki az adott időszakban a magyar művelődéstörténetben is szerepet játszott. A possessorbejegyzésben 1577 áll. 18 évvel később, 1595-ben a nagyszebeni nyomdát egy bizonyos Joannes Fabricius vásárolta meg.⁹ Személyéről szinte semmit nem lehet tudni, legnagyobbbész feltételezésekre szorítkozhatunk. Bizonyos hipotézisek azonban, ha hasonló következtetésre adnak okot, erősíthetik egymást.

Érdekes megfigyelni Fabricius szebeni felbukkanásának körülményeit. Több elődjéről is valószínűsíthető, hogy német területről került Erdélybe. „A nyomdászok gyakori cserélődéséből arra lehet következtetni, hogy a szebeni műhelynek újraindulásakor sok nehézséggel kellett megküzdnie. 1575-ből ismeretes három kiadványán előbb Martin Heusler és Martin Wintzler, majd egyedül csak Heusler, végül Heusler és Gregor Frautliger nevezi meg magát nyomdászként. 1578 és 1580 között Frautliger egyedül dolgozott. Őt viszont ebben az utóbbi esztendőben Georg Greus váltotta fel. Kb. 1585 és 1590 között, feltehetőleg, Johann Gübesch volt Szeben nyomdásza. E név mögött talán az Eislebenben dolgozó Gaubisch nyomdász-dinasztia valamelyik tagja rejtőzik.”¹⁰

Fabricius közvetlen elődjéről a következőket lehet tudni: „[...] az 1591–1594 közötti évekből 11 szebeni nyomtatványt ismerünk [...], amelyeken mint nyomdász – most már a családi név feltüntetésével – Joannes Henricus Crato szerepel. A Crato név arra indította már Németh Jánost, majd később másokat, hogy benne a híres wittenbergi könyvnyomtató, Johann Craft (Crato) fiát keressék. Az idősebb Crato műhelye 1549–1578 között saját, majd utána örökösei neve alatt működött. Két fia, Zacharias (1586–1589) és az ifjabb Johann (1590–1614) nyomdásztevékenysége is ismeretes. Arra azonban máig sincs adat, amivel a feltételezett rokonságot bizonyítani lehetne.”¹¹

Ha az 1590-es évek első felében tevékenykedő szebeni nyomdász, Crato, valóban Wittenbergből származott, elképzelhető, hogy ápolta otthoni kapcsolatait. Nem lehetetlen, hogy „successora” valamilyen régi ismeretség révén került a környezetébe. Fabricius possessorbejegyzésének kelte és a nyomda megvásárlása közti szűk két évtized elegendő lehetett arra, hogy az egykori lelkes könyvgyűjtő fiatalember Erdélybe utazzon, és ott képezze magát mindaddig, amíg önálló műhelyre tehet szert.

⁹ Az adat forrása „Bakos Ferenc nagyszebeni lakos és kereskedő kezeslevele, melyben jóáll Fabricius János nyomdászért, aki hatévi részletfizetésre 300 forintért nyomdát vásárolt.” Ld. DR. IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon (Hatodik közlemény)*, MKSz, 39(1932/34), 13–88; 213. tétel, 1595. március 20., Nagyszeben, 79–80.

¹⁰ JAKÓ Zsigmond, *Szeben latin betűs könyvnyomtatása a XVI. században* = Uő., *Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez*, Bukarest, 1976, 180–192; 184.

¹¹ BORSA Gedeon, *A szebeni nyomda a XVI. század utolsó negyedében*, MKSz, 81(1965), 56–61; 60.

„Fabricius tehát 1595 tavaszán kezdte meg működését, amikor a Crato által megkezdett könyv nyomtatását befejezte. Tevékenységét további hat ismert nyomtatványa alapján [...] 1598-ig tudjuk követni. [...] 1598 utánról nem ismeretes egyetlen Fabricius-nyomtatvány sem.”¹²

Johannes Fabriciuszal kapcsolatban a 16. század második felében két másik nyomda neve is felmerült. Az egyik Kolozsvár. A feltételezés alapja Erasmus *Civilitas Morum*ának latin–magyar párhuzamos szövege. Az 1591-es debreceni redakciót 1598-ban Fabricius Szebenben átdolgozva újra kiadta. A stiláris, helyesírási és hangtani változtatások alapján Török Gábor megállapította, hogy Fabricius a „Heltaiéihoz hasonló elvek szerint” dolgozott. Ebből a megfigyelésből vont le következtetését: „Nem látszik lehetetlennek, hogy mesterségét Heltainál tanulta.”¹³

Szelestei Nagy László hívta fel a figyelmet egy 1590-ből származó magyar nyelvű kalendárium töredékére, amelyet Grácban nyomtattak. Ez szempontunkból azért érdekes, mert a nyomtató neve a kalendárium impresszumában Kowatsch Jánosként szerepel; ugyanő más német és latin nyelvű kiadványaiban mint Hansen Schmidt vagy Johannes Faber jelenik meg. Schmidt 1563-tól 1599-ig tevékenykedett Grácban. Ám 1595-től 1597 végéig vagy 1598-ig nem maradt fenn tőle gráci nyomtatvány. Történetesen éppen ebben az időszakban jelentek meg Joannes Fabricius szebeni kiadványai. „Felmerül a két személy, a gráci Hans Schmidt és a nagyszebeni Fabricius János azonosságának lehetősége.”¹⁴

Szelestei Nagy László utal rá, hogy 1598-ban Grácban is, Szebenben is bekerült az impresszumba Hansen Schmidt, illetve Joannes Fabricius neve. „A két azonos nevű személy azonossága tehát csak hipotézis. Vajon lehetséges-e azonos évben (1598-ban, esetleg már 1597-ben is) ugyanazon személy két egymástól viszonylag távoli nyomdában való ténykedése, vagy legalábbis az impresszumba való bekerülése? [...] A kérdés eldöntése további alapos vizsgálatot igényel.”¹⁵ Az azonosítás ellen szól az is, hogy a szebeni kiadványokon álló latin Fabricius névalak Grácban Faberként szerepel.

Jakó Zsigmond összefoglalóan megállapította: „A szebeni könyvnyomtatók életpályája, származása, képzettsége felől egyelőre kevés bizonyosat mondhatunk. Németországi jövevények és erdélyi szászok váltogatták köztük egymást. [...] Inkább csak az ismert nyomdász-dinasztiákkal való névazonosság alapján, Heusler nürnbergi, Crato (Krafft?) wittenbergi eredetűnek volna tekintendő. Greus és talán Gübesch szintén külföldről kerülhettek Szebenbe. Wintzler, Frautliger, Fabricius és Grüngrass viszont erdélyi szászok lehettek.”¹⁶

¹² BORSA, *i. m.*, 61.

¹³ TÖRÖK Gábor, *Erasmus „Civilitas Morum...”-ának két XVI. századi kiadása*, MNy, 51(1955), 87–90; 90.

¹⁴ SZELESTEI N. László, *Magyar és német nyelvű kalendáriumtöredékek (1590–1593)*, MKSz, 111(1995), 304–310, 308.

¹⁵ SZELESTEI N., *i. m.*, 309.

¹⁶ JAKÓ, *i. m.*, 185.

A fentiek alapján viszont a szebeni nyomdász Fabriciust – ha valóban ő a *Grammatica Hungarolatina* egykori tulajdonosa, Johannes Fabricius Servestanus – nem kellene az erdélyi szászok közé sorolni, hanem őt is tekinthetnénk a „németországi jövevények” egyikének. Nem tudhatjuk, hogy egyenesen Zerbstből került-e Nagyszebenbe, esetleg Kolozsvár, netalán Grác érintésével. Ezért nem lehetünk abban sem bizonyosak, hol tartózkodhatott 1577-ben, amikor a *Grammatica Hungarolatina* a birtokába került.

3. A Homérosz-jegyzetek

Nem kevésbé érdekes az egykori kolligátum elejére és végére kötött, teleírt 6–6 levél tartalma. A latin szövegben magyar szavak is előfordulnak. Ezekre Toldy is utal a *Corpus Grammaticorum* előszavának vonatkozó jegyzetében: „Elül hátul Homérra szóló jegyzésekkel beírt fejjér papiros. Köztök magyar vocábulumok is, melyek az Új M. Múzeum 1858-ki folyamában, I. 390–2. ll. láthatók.”¹⁷

A hivatkozott helyen maga Toldy tesz közzé néhányat a magyar szavak közül. Válogatását röviden így vezeti be: „Fáy Alajos úr emődi könyvtárában azon deák Homérhoz, mely Erdősi Magyar Grammatikája egyetlen fennmaradt példányát mint alligátumot az elenyészéstől megmentette, több lap fejjér papiros találtatik hozzá kötve, melyekre holmi deák magyarázó jegyzetek irattak Homérhoz. Ezek folytában a következők is olvashatók: [...]” Válogatásában Toldy nyolc latin vagy latinositott görög szót emel ki magyar megfelelőikkel:

Texere zwny, deinde textrices zwue Azzonyok.
Monomachya Vngarice harc vel bay.
Vtris est Sacculus coreaceus Vngarice tēlew.
Patera est genus poculi, Vngarice cupa seu czeze.
Chalybs est durissimum ferrum, Vngarice Acyl.
Lamina zeleth, keynyer.
Brachtea reezsik auagy aranj.
Lamina est ferrum diffusum late, plee unga.

Az idézeteket Toldy helyenként nyelvészeti fejtegetésekkel kíséri, az egyik példát a kortárs grammatikai vitákhoz használja érvként. Idéz német kifejezést is: „S szójegyzőnk német helyesírására nézve ide írjuk ezt is: »Agazo Ain Ezel traiber«.”¹⁸

A kéziratot latin szöveg világosan kétfelé választható. Nagyobbik részét teszi ki a „Homérra szóló jegyzések”, az utolsó levélen pedig rövid összefoglaló olvasható az államformákról.¹⁹ Úgy tűnik, ez a szöveg származik ugyanattól a kéztől, mint a possessorbejegyzés. A latin Homérosz-fordításhoz fűzött jegyzetek

¹⁷ *Corpus Grammaticorum*, IX.

¹⁸ TOLDY Ferenc, *Magyar irodalmi berek*, XIV. Szótári kis adalék a XVI. századból, Új Magyar Múzeum, 8(1858), 390–392.

¹⁹ Az első hat levelet ceruzával 1-től 6-ig, az utolsó hatot 7-től 12-ig beszámolták. Tartalmuk: Ex Homero Annotationes [...] 1r–6r; Annotationes Homeri libri secundi [...] 6r–6v; Annotationes Homeri lib. tercij [...] 7–11v; Quatuor recensentur politiarum forma [...] 12r–v.

egészen más írásképet mutatnak. Ebben fordulnak elő a magyar kifejezések, amelyek elárulják, hogy olyan ember jegyzetei, aki tudott vagy tanult magyarul. Bizonyára a kolligátum Servestanus előtti tulajdonosa (vagy valamelyik tulajdonosa?) lehetett.

A Toldy által idézett szavak közül különösen érdekesnek tűnik az „Acyl”, pontosabban „Acijl”. Ugyancsak íző nyelvjárásra utal a következő magyarázat:

„tumor Aquae Vngarice taijtijk”²⁰

A Homérosz-jegyzetek készítője tehát ismerte az íző nyelvjárást. Ha magyar volt, származhatott olyan vidékről, ahol ezt használták. De hatással lehetett rá a kolligátumban található *Grammatica Hungarolatina* is, esetleg Sylvester más munkái. Ez utóbbi lehetőség akkor is felmerül, ha az ismeretlen bejegyző nem magyar anyanyelvű volt, de valamilyen okból éppen magyarul akart tanulni. Ugyanezt még nagyobb valószínűséggel feltételezhetjük a következő tulajdonosról, Servestanusról is, ha valóban azonos a későbbi szebeni nyomdással. Nem lehetetlen, hogy Servestanus egy ugyancsak magyar nyelvterületre készülő honfitársától szerezte meg a kolligátumot.

*

A szebeni Johann Fabricius neve latin grammatikával kapcsolatban más összefüggésben is felmerül. Az RMNy első kötetében feltételezhető kiadványként jelenik meg Molnár Gergely nyelvtanának szebeni redakciója: „E mű 1602-i debreceni kiadásában (MKSz 1943: 431) a sajtó alá rendező Alvinczi Péter a következőket írta előszavában: »Hoc autem compendium toties editum Cybinii, Clauseburgi, Bartffae, Viennae Austriae, imo et Noribergae.« Így feltehető, hogy ezt az igen elterjedt nyelvtankönyvet Szebenben valóban megjelentették 1602 előtt, ahol 1575-től folyamatosan működött nyomda. Különösen 1595–1601(!) között, Johann Fabricius nyomdász tevékenysége során hagyta el több iskolai használatra szánt könyv a szebeni sajtót.”²¹ Ha ez valóban így volt, és a korábbi feltételezéseink is megállják a helyüket, akkor az sem elképzelhetetlen, hogy Servestanus két magyar szerkesztésű (részben) latin nyelvtankönyvet is ismert. Az első volt a *Grammatica Hungarolatina*; ám szebeni ténykedése során egy újabb, korszerűbb változatot adott ki, Molnár Gergelyét.

Míg a *Grammatica Hungarolatina* a 18. század vége előtt Magyarországon jóformán teljesen ismeretlen volt, a feltehetően vagy bizonyosan rá vonatkozó adatok legnagyobb részét német nyelvterületről származnak. Okunk van feltételezni, hogy a Wittenberghez közeli Torgauban tanító Marcus Crodelius ismerhette Sylvester munkáját. Miskolci Csulyak István 1610-ben Szenci Molnár Albertnek Marburgba küldött egy közelebről meg nem határozható „Grammatica Hungaro-Latinát”. A bevezetőben említett soproni egyháztörténet a magyar származású, ám német földön tevékenykedő Gottfried Schwarzra hivatkozik. Michael Denis Bécs-

²⁰ 3r

²¹ RMNy 621.

ben gyűjtötte anyagát. A testőríró Naláczi József ugyancsak Bécsben látott valamiféle latin–magyar grammatikát – ahol Sylvester évekig tanított az egyetemen.

Mindezek alapján úgy tűnik: német nyelvterületre akár több példánya is eljuthatott a *Grammatica Hungarolatina*nak. Az egyik, a ma ismert unikum, Johannes Fabricius Servestanus egykori tulajdona nagy valószínűséggel német földről került vissza Magyarországra. Ha a possessor valóban a későbbi szebeni nyomdász volt, a könyv vándorlásának történetét elképzelhetjük a Sárvár–Újsziget–Wittenberg(?)–Torgau(?)–Zerbst–Kolozsvár(?)–Szeben–(?)–Debrecen–Budapest útvonalon.

István Bartók

SYLVESTER UND SERVESTANUS

Ein Beitrag zur Geschichte der deutsch–ungarischen kulturellen Beziehungen
in der frühen Neuzeit

Die erste bekannte Systematisierung der Regeln der ungarischen Sprache ist eine parallele lateinisch–ungarische Grammatik mit dem Titel *Grammatica Hungarolatina* (1539) von János Sylvester. Das einzige Exemplar des Werkes tauchte am Ende des 18. Jahrhunderts in Debrecen auf. Das Werk von Sylvester ist in einem Kolligatum erhalten geblieben. Auf der inneren Seite der hinteren Einbanddecke befindet sich eine Eintragung von Johannes Fabricius Servestanus aus dem Jahre 1577. Servesta ist der lateinische Name der Stadt Zerbst in Anhalt. Im Jahre 1595 hat ein gewisser Johannes Fabricius die Druckerei in der Stadt Szeben (Hermannstadt in Siebenbürgen) gekauft. Der Aufsatz systematisiert die vorhandenen Angaben, die wahrscheinlich machen, dass der Hermannstädter Drucker mit dem ehemaligen Besitzer der *Grammatica Hungarolatina* identisch ist.